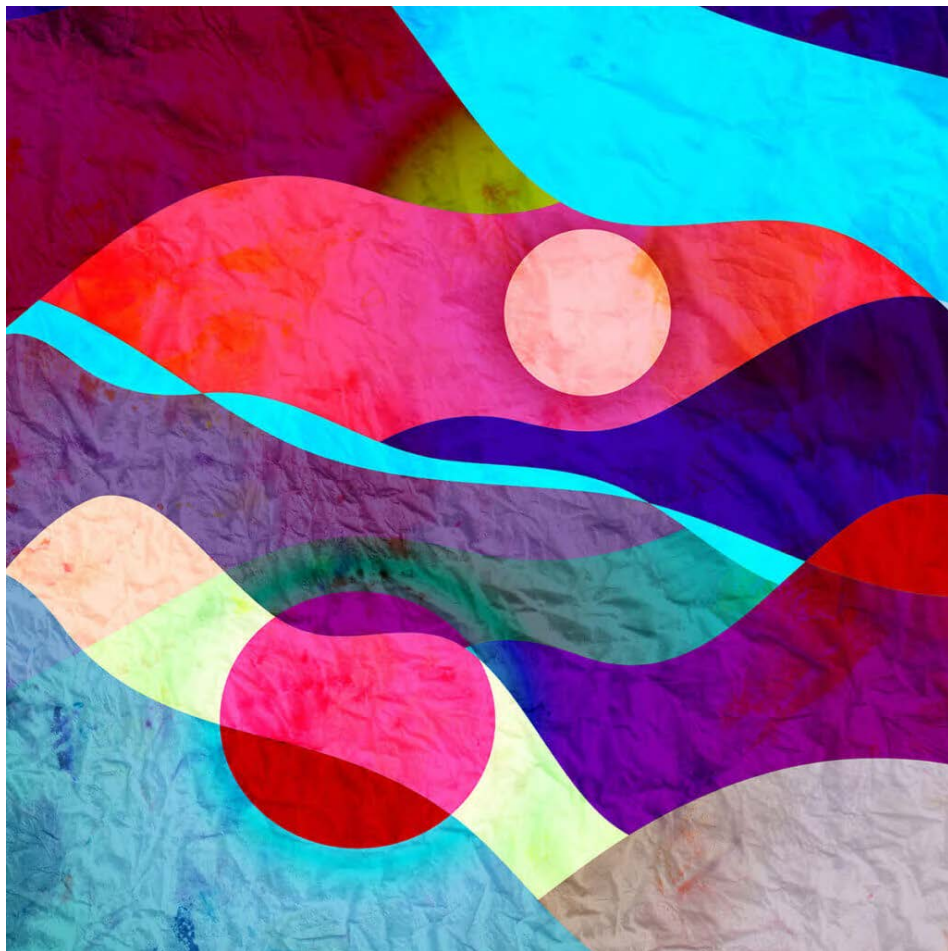

Jávor Benedek

AZ EGÉSZSÉGES EMBERTŐL AZ EGÉSZSÉGES BOLYGÓIG

[EGY ORSZÁG GYÓGYÍTÁSA]

2020-07-23 | EGY ORSZÁG GYÓGYÍTÁSA, ESSZÉ

Alig van 2020 nyarán váratlanul aktuálisabbá vált életmű, mint Levendel Lászlóé. A koronavírus járvány és a klímakatasztrófa kettős szorítása éppen az ő ember-, társadalom- és világfelfogásában kapcsolódik össze a legnyilvánvalóbban: az emberi egészség nem értelmezhető csupán orvosi keretében; a társadalomba és a világba vetett ember mentális és fizikai jól-léte csak a társadalom és a bolygó, a globális ökoszisztéma egészségével együtt értelmezhető. Amikor ez év elején készültem a Levendel László születésének 100. évfordulójára tervezett emlékkonferenciára, még

homályosnak, jobban definiálандónak tűnt a kapcsolat a tüdőgyógyász professzor munkássága és az ökológiai krízis között. A márciusra Magyarországot is elérő koronavírus pandémia, amelynek a konferencia is áldozatul esett, egyszerre megvilágította a mélyökológia minden élőlény kölcsönös függőségén alapuló megközelítését. A világ végképp nem írható le olyan izolált, bedobozolt fogalmakkal, mint „orvostudomány”, „társadalomszervezés” vagy „ökológia”, hisz ezek a fogalmak épp összekapcsoltságukban érthetőek, ezekben fejeződnek ki, nyilvánulnak meg igazán. Fájdalmasan nyilvánvalóvá teszi a mélyökológia igazságát, hogy a súlyos légzőszervi megbetegedést okozó koronavírus elszabadulása a friss kutatási eredmények szerint épp az ökoszisztémák, a természetes élőhelyek pusztulásával, a vadon élő állatok és a társadalom közti interakciók intenzívebbé válásával hozható összefüggésbe. Az ökoszisztéma degradációja és a tüdőgyógyászat; a természeti világhoz való viszonyunk és gazdaságunk, társadalmunk működőképessége; a globalizáció és egészségügyi rendszereink stressztűrő képessége úgy tartoznak egybe, mint a széndioxid-kibocsátás és a globális klímaváltozás, vagy a tyúk és a tojás.

A kapcsolatok bonyolult hálójá

Ráadásul ezek a kapcsolatok nem egyirányúak. A természetes élőhelyeket érő társadalmi beavatkozás révén az embert is megfertőző koronavírus világméretű járványa légzőszervi megbetegedéseket okoz. Nem csupán a pillangóhatás tankönyvi illusztrációja, hogy egy dél-kínai élőállatpiac tevékenysége globális gazdasági és társadalmi krízishez vezet. A visszacsatolások bonyolult hálózata a hatások sorozatával sokkal messzebb elér, és néha meglepő eredményekkel jár. A közlekedés és az ebből fakadó levegőszennyezés radikális visszaesése például páratlan módon javította nagyvárosaink levegőminőségét, és így a Magyarországon is az egyik vezető haláloknak tekinthető légzőszervi megbetegedések esetében közvetlen pozitív hatást is gyakorolt. Egy-egy esemény tóba dobott kő keltette hullámként terjedő hatásai átjárják ökológiai-társadalmi-gazdasági-politikai rendszerünk egészét, térben (a teljes bolygón), időben (a ma élő és a jövő generációk sorsát is befolyásolva) és különböző szinteken (az emberi közösségek különböző szerveződési szintjein éppúgy, mint a globális ökoszisztéma változatos elemeiben).

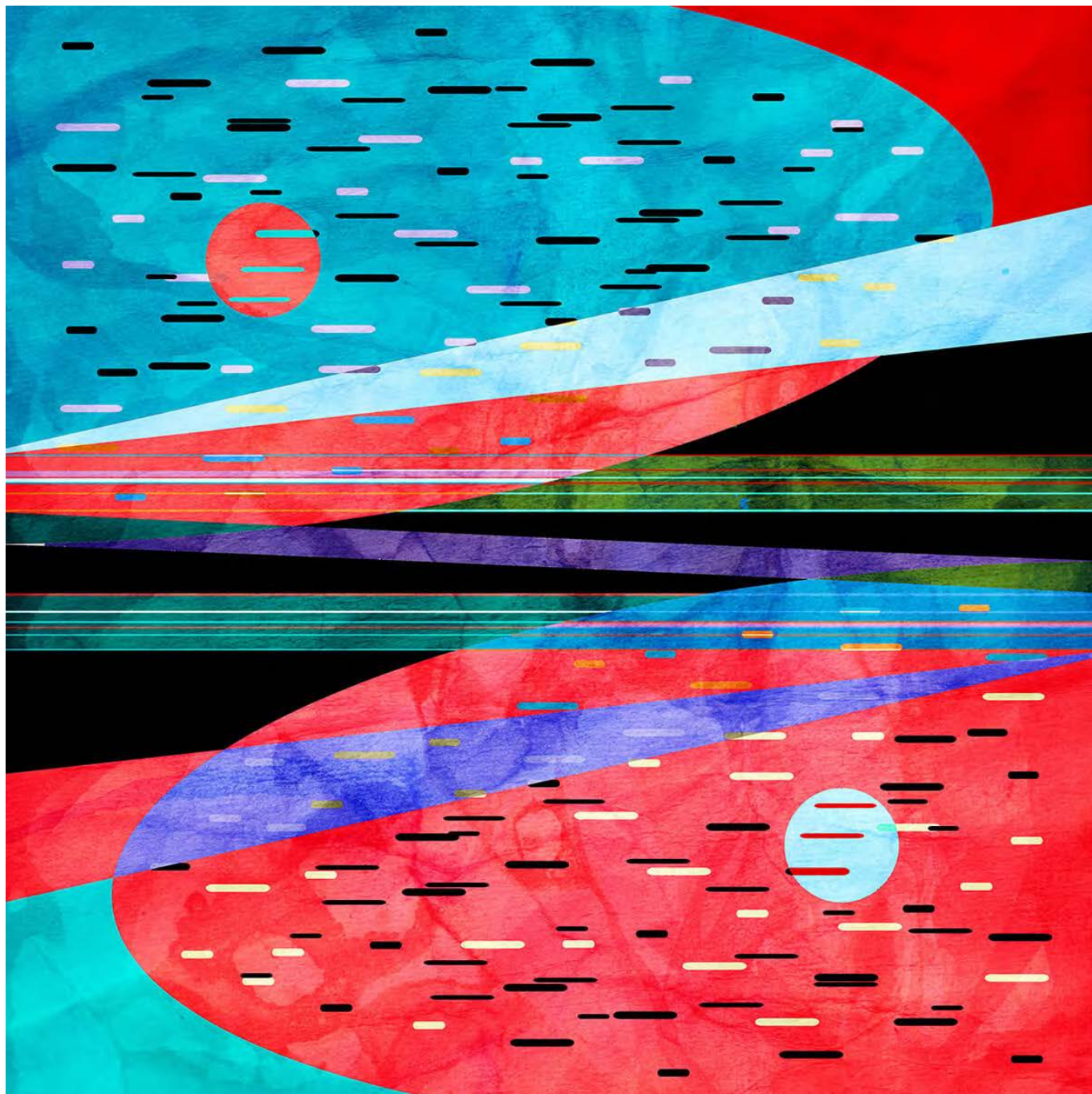
Csak néhány váratlan példa. A vuhani élőállatpiacról induló fertőzés eredete máig nem teljesen tisztázott, különböző gazdaállatok neve is felmerült, köztük – a denevérek mellett – egyes, a kínaiak által előszeretettel fogyasztott, illetve a hagyományos kínai orvoslásban használt tobzoskafajok is. Ezért a kínai kormányzat szigorú védelmet és kereskedelmi tilalmat vezetett be, amelyet egyébként a természetvédelmi szakemberek régóta szorgalmaztak, hiszen a nagy kereslet miatt ezek a tobzoskafajok súlyosan veszélyeztetettek. A tobzoskák a járvány miatt esélyt kapnak, hogy megmeneküljenek a kihalástól.

Egy másik, áttételek sokaságán keresztül érvényesülő hatás, hogy a pandémia okozta gazdasági-társadalmi válságra reagálva az Európai Bizottság olyan helyreállítási tervvel állt elő, amelyet számos korábbi tabut megdöntve részben közvetlen saját uniós bevételekből (pl. műanyagadó, CO₂-kvótabevételek egy része, az EU határain beszedendő karbonadó stb.), részben közös, EU-s, hosszú távú pénzügyi kötelezettségvállalásból finanszíroznak. Ezek a járvány miatt elfogadni javasolt elemek eddig kisebb szerepet játszottak az EU költségvetésében (saját források) vagy kifejezetten vörös posztónak számítottak (közös pénzügyi felelősség), de most az EU egészét a szorosabb integráció megerősítéséhez vezetik. Vagyis az ökoszisztémák degradálódása révén felbukkant koronavírus okozta társadalmi és gazdasági válság az EU intézményi és jogfejlődését váltotta ki.

mi magunk vagyunk

Kölcsönös függőségünket, az egymásba kapaszkodó rendszereken végigsöprő hatásokat, az ökológiai-társadalmi-gazdasági összefonódásokat villámszerűen megvilágította a

világjárvány. És azt is egyértelművé tette, hogy a világszövevény, amelyben élünk, nem fogható meg a redukcionista gondolkodás kategóriáival. Elképzelésünk a független, elszigetelt tudományágakról, rendszerekről, a gazdaság, a társadalom és a természet elkülöníthetőségéről tévutakra visz; nem segíti a világ, és benne saját helyzetünk tényleges megértését. Létezésünk, *a közösség, amelyhez tartozunk*, átível a határokon, magába foglalja az emberi és az emberen kívüli világ teljességét. A rajtunk kívül levő világ nem rajtunk kívül van: oly mértékben kapcsolódunk hozzá, hogy végső soron mi magunk vagyunk az is, ami nem mi vagyunk. Nem egyszerűen hat ránk mindaz, ami körülvesz; még csak nem is pusztán a legtágabb környezetünkkel való kapcsolatokban, interakciókban fogalmazódunk meg – valójában mi magunk vagyunk ezek az interakciók; ezek magukba foglalnak mindent, amivel kapcsolatban állunk, miközben – ahogy a világjárvány rávilágított – a világszövevényben mindennel összekapcsolódunk.

„Törd át gátjaid – a világ legyél te magad” – írja Weöres Sándor *A teljesség felében*. A felszólító mód valójában felesleges. Ez nem elhatározás kérdése, a világ mi magunk vagyunk, akarjuk vagy sem, jóra használjuk vagy rosszra – nem sokat változtat ezen a tényen.

Ha a világ mi magunk vagyunk, az ember egészsége és az ökoszisztéma, a bolygó egészsége szintén nem választható el egymástól. Levendel László tanítása az ember és a társadalom egészségének összekapcsolódásáról, oda-vissza hatásáról

kiterjeszhető az ember, a társadalom és az ökoszisztéma egészségére is. Nincs elkülönült beteg ember: a beteg személy a társadalmi diszfunkciókkal éppúgy kapcsolatban áll, mint az ökológiai problémákkal, gyógyítása a tágabb rendszer zavarainak orvoslása nélkül korlátozott mértékű vagy időleges lehet. Az orvoslás nem csupán gyógyszerek vagy egészségügyi eljárások és kezelések összessége, hanem a társadalomba és világba vetett ember helyzetének megértése, a világban levés zavarainak feltárása és gyógyítása. Levendel László a beteg és a társadalom viszonyát emelte – a maga korában példátlanul – vizsgálódásának fókuszába. Merítsünk bátorságot az ő példájából a továbblépésre, a megértés és a gyógyítás kiszélesítésére az ember, a társadalom és a természeti világ kölcsönhatásainak teljességére.

A szélesedő közösség

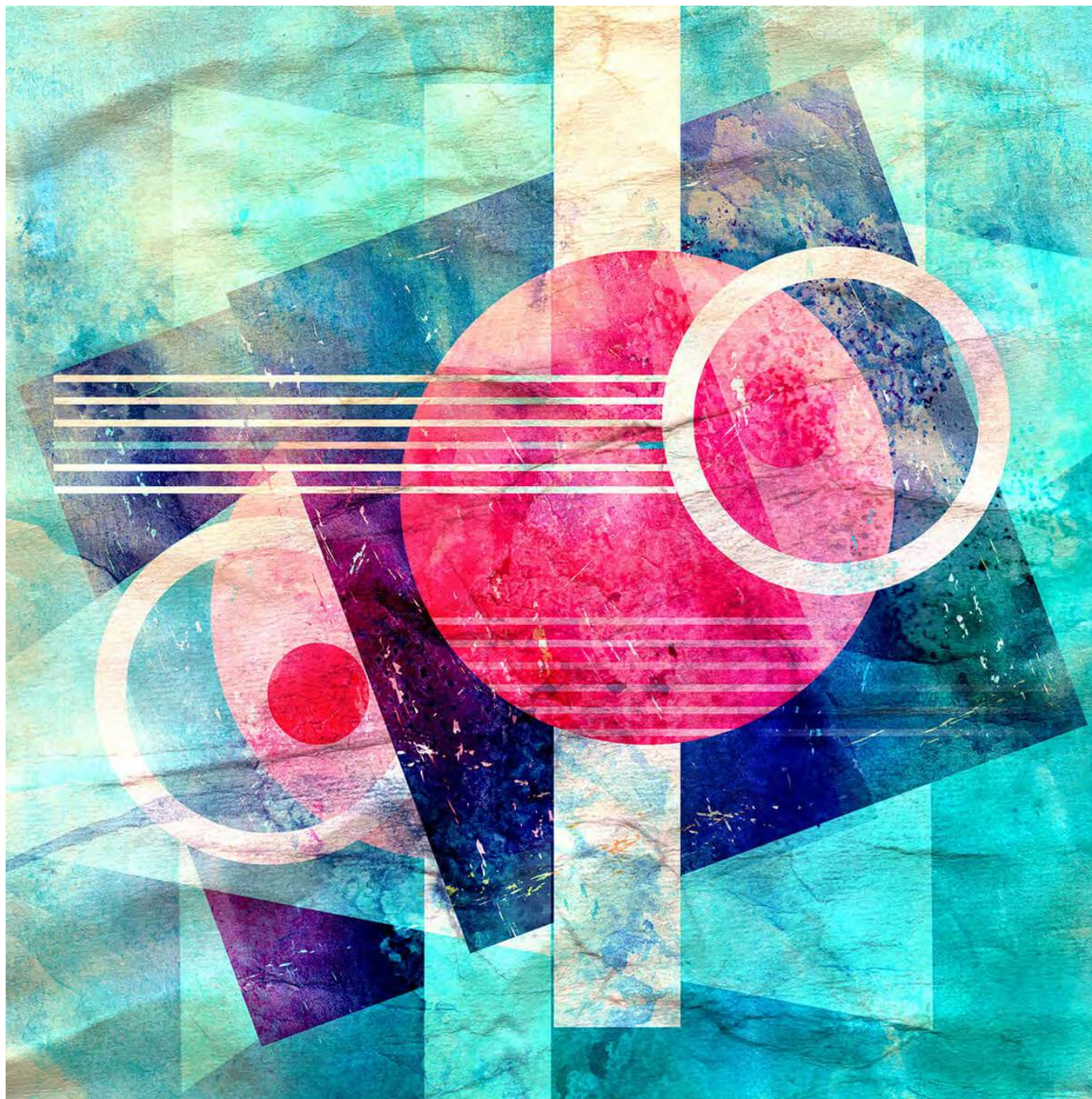
A megfelelő ellátás előfeltétele „a beteg személyiségét, emberi jogait, méltóságát csak felszínesen, mellékesen kezelő attitűd elhagyása” – írta egy 1994-es cikkében, és más munkáiból is kitűnik, hogy a beteghez közeledés alapjának az emberi jogokat és méltóságot tekintette. Ha azonban a személyiséget, illetve a közösséget, amelyhez a személy tartozik, kiszélesítjük időben, térben és alanyában, akkor a jogok és a méltányolhatóság, az erkölcsi tekintetbe vétel keretei is kitágulnak. Az emberi közösség, amelynek érdekei, jogai, jól-léte figyelmet érdemelnek, messze meghaladja a közvetlen környezetet vagy a nemzeti közösség kereteit, és térben kiterjed az emberiség teljességére. Épp a koronavírus pandémia egyik legnagyobb tanulsága, hogy a globális közösség már nem fikció, nem is csupán az ökológiai válság vagy a gazdasági globalizáció realitása, hanem fizikailag létezik, az ajtónkon zörget. Mindennapjaink alakulása a bolygó másik oldalán élők mindennapjainak alakulásától is függ. Ez pedig nem csupán erkölcsi imperatívuszt fogalmaz meg az emberiség egészségének morális és érdekközösségekénti felfogására, de kínzóan rávilágít a globális közösség összekapcsoltsága, valamint a döntéshozatalban való részvétel, az érdekérvényesítés nemzetállami széttagoltsága miatti feszültségre. Döntéseink, társadalmi-gazdasági működésünk közvetlenül befolyásolja a világ másik végén élők mindennapjait is, a következményeket óhatatlanul viselő, de tőlünk távoli közösségek érdekeinek képviselője ellenben csaknem teljesen hiányzik. Ez nem csupán morális

deficit, de óhatatlanul olyan döntések, szabályok, rezsimek létrejöttéhez vezet, amelyek csupán térben távolítják el tőlünk létezésünk és cselekvésünk káros következményeit, anélkül, hogy ténylegesen megoldanák azok okait.

döntési konfliktusok

Közhely, hogy a globális Észak környezetvédelmi szabályai nem ritkán csupán átterhelik fogyasztásunk, gazdasági tevékenységünk környezeti hatásait Kínába, Indiába vagy a Dél

kevésbé fejlett országaiba, ahelyett, hogy hatékonyan felszámolnák azokat. Amíg a döntéshozatali, azaz politikai közösség és annak érdekképviseleti mechanizmusai nemzetállami szinten maradnak, nem tudjuk elkerülni, hogy döntési konfliktusokban a tőlünk távoli közösségek alulmaradjanak, és problémáinkat az ő rovásukra oldjuk meg. A *globális igazságosság* és méltányosság az ezeket érvényesítő és kikényszerítő eljárások és intézmények nélkül illúzió.

Ugyanilyen súlyos kérdés a térbeli mellett a közösség időbeli kiszélesítése is. A jövő nemzedékek jogairól szóló diskurzus az elmúlt években némiképp elhalkult, nem kis részben azért, mert az éghajlatváltozás és az ökológiai krízis hatásai már nem csupán az utánunk következő generációkat sújtják majd – közvetlen veszélyt jelentenek ma is. Nem szükséges a jövő nemzedékek érdekeinek közbeiktatásával beszélni az ökológiai összeomlás elleni radikális fellépés szükségességéről, hiszen csak ki kell néznünk az ablakon, hogy lássuk a sürgető feladatot. Ez azonban nem jelenti, hogy kevésbé gyakorolnánk hatást az eljövendő generációk életfeltételeire, sőt! Ma már nemcsak az

a kérdés, hogy méltányosan osztjuk-e meg a környezeti krízis terheit, érvényesül-e a nemzedékek közti igazságosság az egészségügyi és nyugdíjrendszereinktől az infrastrukturális beruházásokon keresztül a gazdaságpolitikai döntésekig vagy a kulturális javak elosztásáig, hanem hogy egyáltalán hagyunk-e bármilyen emberhez méltó életfeltételeket az utánunk következő generációkra. Jelen pillanatban a jövő nemzedékek elemi, *élethez és egészséghez fűződő jogai* állnak szemben a mi kényelmi szempontjainkkal. Az egészséges társadalomba integrált egészséges ember Levendel László által képviselt ideája értelmezhető-e anélkül, hogy annak részét képezné az utódaink élethez és egészséghez fűződő jogainak érvényesítése – a mai döntéshozatalban? A *nemzedékek közti igazságosság* eszméjét képviselő hatékony módszerek és döntéshozatali szereplők nélkül elkerülhetetlenül számoljuk fel a jövő generációk elemi életfeltételeit, mert a döntéshozatalban nem mérlegelik szempontjaikat és nem is hallatszik a hangjuk.

újrágondolás

Végezetül beszélnünk kell a közösség alanyainak kérdéséről. Ahogy Aldo Leopold a Föld-etikájában rámutat, amíg a természeti világ elemei nem részei az erkölcsi közösségnek, addig képtelenség megfelelő döntéseket hozni a megóvásukhoz. Most a mérlegelés során az emberi érdekek erkölcsi jóként, a természeti világ szempontjai erkölcsileg semleges tényezőként esnek a latba. Ha jogokról és méltányosságról beszélünk, a klímakatasztrófa és a koronavírus pandémia közepette nem kerülhetjük meg az erkölcsi és a politikai közösség újrágondolását. Mert a pusztán antropocentrikus, haszonelvű megközelítés a bolygónkat fenyegető ökológiai katasztrófa megfékezésére 2020-ra kudarcot vallott. Radikálisan újra kellene gondolnunk a Földhöz való viszonyunkat, úgy, hogy ennek a viszonynak a *természeti világ erkölcsi önértékén, jogain* kell nyugodnia – szemben a mai hozzáállásunkkal, amelyben ezek a fogalmaink végletesen az emberhez kötöttek –, bármennyire is fantazmagóriának tűnik ez ma Donald Trump, Jair Bolsonaro, és a klímaszkeptikus közép- meg kelet-európai vezetők sorának világában. De nem illuzórikusabb, mint az emberi jogokon és méltóságon nyugvó tüdőgyógyászat volt a 60-as, 70-es évek Magyarországon.

Levendel Lászlóra méltó módon csak úgy emlékezhetünk, ha továbbgondoljuk az örökségét. Ha azt a mélyen humanista, mindig az elesett, a jogfosztott betegek, a szószóló nélküliek oldalán álló megközelítést visszük tovább 2020 realitásai közepette, és kiterjesztjük a környezeti igazságtalanságok áldozataira, a jövő nemzedékekre, a természeti világra, akik végképp nem kaptak lehetőséget, hogy fellépjenek önmaguk védelmében. Ha nem csupán a beteg embert, a beteg országot, a beteg társadalmat kezeljük, de a pusztító kórtól szenvedő világot próbáljuk gyógyítani.

kép | adobe.com